

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНОГО ВНЗ

Досліджується роль інформаційних освітніх технологій у вищих навчальних закладах, зокрема, роль дистанційних технологій навчання риторики у формуванні риторичної культури як складової педагогічної майстерності магістрантів — майбутніх викладачів ВНЗ; подано досвід використання цих технологій у Вінницькому національному технічному університеті.

Постановка проблеми

Індустріальну епоху змінила епоха інформаційна. Стрімке впровадження інформаційних технологій відбувається у будь-якій сфері сучасного суспільства: від виробничої, наукової, соціальної до сфери побуту, обслуговування і розваг. Освітня галузь, природно, не може залишатися поза цим процесом. Сьогодні, згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, у відповідності до Болонської системи навчання відбувається «перехід до нової гуманістично-інноваційної філософії освіти» в Україні [1].

Наразі важливим завданням є впровадження дистанційної освіти, застосування дистанційних технологій в межах стаціонарної форми навчання. Це завдання відповідає цілям, що їх ставить інформаційне суспільство перед освітою: формування фахівця, що вміє працювати з інформацією, приймати самостійні обґрунтовані рішення.

Але питання про нові дидактичні завдання, які сприймають як революцію в освіті, залишається дискусійним. Дійсно, з одного боку, можна абсолютно погодитися з Карпенко М. П., що «освіта, в тому числі вища, традиційно є однією з найбільш консервативних систем, і її залучення до сучасних інформаційних технологій йде зі значним запізненням. Комп'ютери й окремі елементи інформаційних технологій «пробивають» собі дорогу у ВНЗ з традиційними освітніми технологіями, традиційна дидактика досі практично ігнорує існування інформаційних технологій» [2]. З іншого боку, ми погоджуємося з думкою тих педагогів, які вважають, що «Я» сучасної молоді людини поступово кібернетизується, IT-технології здатні уніфікувати людей, нівелювати їхню самість, збіднюючи мову і мовлення [3]. І все ж, на переконання автора, ігнорувати сучасні освітні технології (комп'ютерні, дистанційні) неправильно і нерозумно. Сьогодні викладачі і студенти часто розмовляють різними мовами через комп'ютерну «відсталість» перших і «просунутість» у цій сфері других, що позначається, в першу чергу, на мотивації навчання, а відтак на результатах навчання. Те, що значну частину життя молоді людини займають інтернет-чати, -контакти, -ігри — це факт. З одного боку, факт негативний, з іншого боку, інформатизація світу — це реалії життя, такі, що відповідають прогресу, такі, що є нездоланими. То, можливо, педагогам слід навчитися їх розумно й ефективно використовувати, висмикнувши загрузлих у нерозбірливих інтернет-контактах, малозмістовних чатах, агресивних іграх студентів і запропонувавши їм натомість навчальні інтернет-ігри, форуми тощо.

Тому, як висловилося з цього приводу Полат Е. С., «будемо орієнтуватися на нову для нас парадигму, але не літати у хмарах і не забувати раніше набутий вітчизняний досвід» [4, с. 26].

Отже, важливою науково-педагогічною проблемою є розробка дистанційних технологій в освіті, перевірка їх ефективності, виявлення й аналіз педагогічних закономірностей і розробка дидактичних положень їх застосування. Особливо актуальною вона постає у сфері гуманітарних дисциплін, де традиційно вважається, що Слово має передаватися від людини до людини безпосередньо: особистісно, живо, емоційно, натхненно. Риторика ж — дисципліна, спрямована на розвиток творчої, гармонійної особистості, що здатна ефективно володіти думкою і словом на засадах істини,

добра і краси — в дистанційній формі може виглядати зовсім неприродно. Переконані, це неправильний погляд на гуманітарні дисципліни взагалі і на риторичку зокрема.

Аналіз досліджень і публікацій

Технологічний підхід у вітчизняній освіті був започаткований ще у радянській педагогіці Ю. Бабанським, Н. Талізінною та іншими.

Серед сучасних українських дослідників, які вивчали окремі питання технології навчання, варто виділити таких вчених, як А. М. Алексюк, І. А. Зязюн, Б. С. Кобзар, В. М. Мадзігон, О. Г. Мороз, Н. Г. Ничкало, М. Г. Стельмахович, М. В. Чернінський, М. Д. Ярмаченко та ін. Зміст поняття «технологія навчання» розкривають у своїх роботах вчені: В. Бондар, С. Бондар, С. Гончаренко, Д. Дегтярьов, О. Максимов, А. Нісімчук, О. Савченко, С. Сисоєва. Особистісно орієнтовані технології навчання, в яких була б подолана орієнтація на репродуктивне засвоєння змісту освіти та на «середнього» учня, досліджують О. Пехота, В. Рибалка, С. Сисоєва, О. Т. Мороз, І. М. Богданова, А. С. Границька, А. В. Фурман, І. С. Якиманська та інші. Дослідження ефективності застосування дистанційних технологій навчання висвітлено у працях українських вчених: В. М. Кухаренка, О. В. Рибалко, П. В. Стефаненка, Б. І. Шуневича та ін. Ґрунтовне дослідження педагогічних технологій дистанційної освіти здійснено Е. С. Полат, яка наполягає на тому, що дистанційні форми навчання відповідають за правильної їх організації основним принципам гуманістичної педагогіки.

Розробка змісту і методів навчання риторички здійснюється такими відомими російськими й українськими вченими, як Н. О. Безменова, А. К. Михальська, Ю. В. Рождественський, Е. Н. Зарецька, А. Й. Капська, Г. М. Сагач, Л. І. Мацько та ін. Слід зазначити, що проблема застосування дистанційних технологій у викладанні риторички у ВНЗ малодосліджена, принаймні праць, що висвітлювали б це питання, нам знайти не вдалося.

Тому *метою статті* є дослідити роль дистанційних технологій навчання риторички у підготовці магістрів, подати досвід їх використання в Інституті магістратури, аспірантури і докторантури ВНТУ.

Виклад основного матеріалу

Поняття «технологія навчання» (далі ТН) дедалі більше поширюється в педагогічній науці. Як справедливо заявляють О. Шпак, В. Терес, це є переконливим свідченням спрямованості прикладних досліджень (у тому числі й педагогічних) на радикальне вдосконалення людської діяльності, інтенсивності, інструментальності, технічного озброєння [5]. Найбільш точним і ємним визначенням ТН нам видається таке: «інтегративна модель навчально-виховного процесу з чітко визначеними цілями і діагностикою поточних і кінцевих результатів, розподілом навчально-виховного процесу на окремі компоненти. Технологія навчання передбачає чітке і неухильне виконання певних навчальних дій в умовах оперативного зворотного зв'язку» [6, с. 906—907]. У структурі ТН виділяють три основних компоненти: концепція навчання, змістова частина (цілі, зміст навчання), процесуальна частина (методи, форми діяльності студентів і викладача). Звернемо увагу, що поняття ТН використовується на трьох рівнях: на загальнодидактичному як педагогічна система, на предметному як сукупність методів і засобів для реалізації певного змісту навчання в межах однієї дисципліни, на елементарному рівні як технологія окремих етапів навчальної діяльності (ігрові технології, технології співробітництва, діалогові технології, інформаційно-комунікаційні технології тощо).

До головних ознак ТН більшість дослідників зараховують її системність, концептуальність, гарантованість результату, ефективність, новизну, оптимальність, інформативність, відтворюваність. Але при цьому, гадаємо, слід визнати: відмінною рисою ТН також є те, що вони не цілком алгоритмізуються. Адже навчальний процес знаходиться в системі «людина—людина», а, як відомо, коли двоє роблять одне й те саме, це вже не одне й те саме. І особливо це стосується досліджуваної нами сфери риторички.

Слід зазначити, що курс «Основи риторички» викладається нами у тісному взаємозв'язку з курсом «Методика педагогічної майстерності», оскільки виховує якість, визначальну для педагога-майстра. Професійна діяльність педагога — це сфера його підвищеної відповідальності за здійснювану мисленнєво-мовленнєву (риторичну) діяльність. Тому що усне педагогічне мовлення є не тільки засобом спілкування, а й, за висловом Волкової Н. П. [7, с. 42], представляє дійсність у сві-

домості того, хто навчається. Н. В. Кузьміна в системі професійних якостей педагога виділяє генеральну якість — чутливість до людини. Риторична культура, на нашу думку, має набути значення такої ж генеральної якості. Брак риторичної культури у педагога фактично унеможливує його професійну компетентність і дидактичну культуру. Риторична культура — це той провідник, через який, власне здійснюється педагогічна діяльність.

Багаторічний досвід викладання риторики у ВНТУ дає нам певне право говорити про власну навчально-методичну концепцію цієї дисципліни.

Розроблена нами ТН риторики ґрунтується на активному спілкуванні, співробітництві, співпраці викладача зі студентами, студентів між собою, на використанні сучасних технічних засобів, застосуванні дистанційних, ігрових, інтерактивних ТН, на взаємоповазі і толерантності.

Ми виділяємо такі методологічні принципи, що віддзеркалюють специфіку викладання риторики: принцип мовленнєвої активності студентів; принцип зв'язку риторичної теорії та практики мовлення; принцип колективної взаємодії та індивідуального підходу до студентів; принцип комплексного розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності; принцип змагальності та емоційного комфорту. До вказаних можна віднести також актуальні сьогодні принципи гуманістичної педагогіки (за Карлом Роджерсом): самоактуалізації особистості; відкритості у стосунках; поваги гідності особистості в процесі спілкування; самостійного конструювання знання; рефлексії власної діяльності [4, с. 97]. Особливо потрібно виділити у цьому дослідженні принципи, що віддзеркалюють специфіку дистанційних ТН: принцип індивідуальної освітньої траєкторії; принцип самостійної роботи студентів; принцип інтерактивності.

Основним принципом викладання риторики є принцип мовленнєвої активності, отож аудиторне колективне навчання є основною формою навчання риторики. Разом з тим, наша ТН передбачає активне використання дистанційних ТН. Велика проблема, що виникає на аудиторних заняттях з риторики, — брак навчального часу. Обсяг дисципліни «Основи риторики» 1,5 кредити (17 годин аудиторних занять, 37 годин СРС). У програму курсу ми включаємо багато навчальних проєктів. Застосуємо математику до найемнішого — «Конкурсу ораторів». Регламентом конкурсу передбачено 5 хвилин на виголошення промови, 5 хвилин — на обговорення й аналіз, помножимо на 25 (кількість магістрантів у групі) — виходить 5—6 однотипних занять. А ще у курсі передбачені дискусії, інтерв'ю, інші дидактичні ігри, риторичні вправи, аналіз риторичних текстів, декламативний практикум тощо [8].

Таким чином, зробити обсяг курсу менш залежним від обсягу годин можна, лише застосувавши дистанційні ТН. Основне положення, на якому ґрунтується використання нами дистанційних технологій у стаціонарному навчанні, — це концептуальний, логічний і змістовий зв'язок аудиторного і віртуального навчального простору. Наприклад, за такими формулами «Розпочинаємо в аудиторії — продовжуємо в дистанційному форматі», «Виголошуємо в аудиторії — аналізуємо в мережі», «Проводимо в мережі — обговорюємо в аудиторії».

Пропонуємо таку систему дистанційних ТН риторики: форум (дискусія); навчання у малих групах співробітництва; рольова гра (інтерв'ю, «Суд присяжних»); конкурс промов; тестовий контроль. Розглянемо деякі з них.

Форум

На кожному практичному занятті дистанційного курсу магістрантам пропонуються для обговорення різноманітні дискусійні теми. Наприклад: «О трибуно! Скільки дурнів сходило з тебе переможцями» (О. Довженко), «Не можна бути красномовним оратором, не маючи пристрасного прагнення до добра і справедливості». (Ж.-Е. Ренан). Мета завдання — розвинути уміння добувати аргументи і контраргументи логічного характеру, приклади з власного життя, літератури, історії, виявляти причинно-наслідкові зв'язки; розвинути культуру спілкування (коректність, толерантність, повага співрозмовника, культура мовлення).

Слід зауважити, що дискусія у дистанційному форматі має свої відмінності від дискусії в аудиторії. По-перше, вона, як і інші дистанційні ТН, забезпечує кожному студенту власну траєкторію навчання, оптимальні умови для формування необхідних навиків. Тобто Інтернет дає можливість «паузи в часі» для того, щоб адаптуватися до нового середовища, ознайомитися з новими правилами поведінки. Такої можливості, через брак часу на аудиторних заняттях часто не буває, і багато студентів просто не проявляють активності через боязкість, через «непопадання у швидкість» заняття, через інші причини, а участь у такій навчальній діяльності є основою формування критич-

ного мислення. Погоджуємося з Е. С. Полат, що дистанційна дискусія може бути сприятливішим психологічним середовищем для навчання і спілкування. У процесі спілкування у віртуальному середовищі авторитети ніби стираються. Студенту значно легше ставити питання, оскільки він не остерігається негайної негативної реакції. Відсутність міміки, жестів, з одного боку, утруднює розуміння, з іншого, сприяє відкритості, але за обов'язкової умови культури спілкування і поваги гідності співрозмовника, адже мовці в таких умовах не помітні, почувуються більш розкутими і можуть дозволити собі не рахуватися з почуттями партнерів, зробити образливе зауваження [4, с. 91, с. 116].

Навчання у малих групах співробітництва

«Енциклопедія освіти» [6, с. 151—152] так визначає цей вид навчальної діяльності: «Суб'єктом групової діяльності є не окремих учень, а мала група учнів (зазвичай від 3 до 6 осіб). Результат виконання групової роботи не зводиться до суми результатів індивідуальних дій членів малої групи, а є вищим за рахунок прояву групового ефекту. Характерними ознаками групової навчальної діяльності є єдина мета і спільна мотивація дій, інтеграція індивідуальних дій у спільну діяльність, спільне прагнення досягнення успіху у навчанні, самоуправління і саморегуляція навчальних дій, колективна оцінка й відкритість досягнутих результатів (автор статті О. Г. Ярошенко)».

Ми активно використовуємо таку ТН. Абсолютно згодні, що «сумісна діяльність у співробітництві в найбільшій мірі відповідає основним принципам гуманістичної педагогіки і специфіці дистанційної форми навчання» [4, с. 169], за умови правильної її організації. Аргументуючи це положення, Е. С. Полат посилається на дослідження Іллінойського університету щодо педагогічної доцільності використання сумісної навчальної діяльності у малих групах. Дослідження показали: 1) студенти, що брали участь у сумісній навчальній діяльності, значно краще виконали завдання на сформованість умінь критичного мислення, ніж студенти, що виконували завдання індивідуально; 2) обидві групи однаково виконали завдання на засвоєння і осмислення нового матеріалу [4, с. 170—171].

Тобто можна зробити висновок, що у тих завданнях, де потрібно працювати з інформацією, аналізувати її, узагальнювати, оцінювати сумісна навчальна діяльність у малих групах не просто педагогічно виправдана, а є дуже ефективною. Це підтверджує і наша практика. Зокрема, ми пропонуємо групам магістрантів на вибір зробити один з проєктів: укласти пам'ятки «Правила риторичної етики», «Психологічна підготовка оратора» тощо. Робота над проєктом поєднує безпосередню і дистанційну взаємодію магістрантів. Готові проєкти виставляються на форум. Ми звернули увагу, що результати роботи у малих групах співробітництва зазвичай значно кращі, ніж у випадку індивідуального виконання. Крім того, є помітним виховний вплив заданої ситуації навчання: стимулювання взаємодопомоги, відповідальності, виховання виваженості, готовності підкорюватися спільним інтересам. Безперечно, цьому сприяє також специфіка магістрантської аудиторії, її однорідність: однаково високий рівень інтелектуального розвитку, зальна висока пізнавальна мотивація, традиційна для відмінників зацікавленість у результатах навчання тощо. У звичайних студентських групах у подібній ситуації виникають проблеми з самоорганізацією.

Висновки

Розпочата нами робота потребує подальших досліджень. Але її результати вже дають можливість зробити певні висновки. Погоджуємося, що застосування дистанційних ТН може посилювати негативну тенденцію зменшення міжособистісних стосунків за рахунок розширення звернення до позбавленої особистісних рис інформації. Але за умови поєднання аудиторних та дистанційних форм навчання вона нівелюється. А от ефективність дистанційних ТН порівняний з ефективністю аудиторних ТН за інших рівних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. — К. : Райдуга, 2001. — 16 с.
2. Карпенко М. П. Телеобчечення / М. П. Карпенко. — М. : СГА, 2008. — 800 с. — С. 13—14.
3. Косянчук С. Самооцінка як регуляторна функція у сфері риторичної діяльності / С. Косянчук // Українська мова і література в школі. — 2009. — № 4. — С. 34—39.
4. Педагогические технологии дистанционного обучения : учеб. пос. для студ. высш. учеб. заведений / [Е. С. Полат,

М. В. Моисеева, А. Е. Петров и др.]; под. ред. Е. С. Полат. — М. : Издательский центр «Академия», 2006. — 400 с. — ISBN 5-7695-2241-0.

5. О. Шпак. Дидактична сутність педагогічних технологій в економічній підготовці майбутніх педагогів / О. Шпак, В. Терес // Молодь і ринок № 12 (59). — 2009.

6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с. — С. 906—907. — ISBN978-966-667-281-3.

7. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н. П. Волкова. — К. : Академія, 2006. — 256 с. — (Альма-матер). — Бібліогр. : С. 253—255. — ISBN966-580-216-X.

8. Практикум з риторики. Методичні вказівки до виконання вправ та завдань з дисципліни «Основи риторики» для студентів спеціальності 7.050201 — «Менеджмент організацій» та магістрів усіх спеціальностей / Уклад. О. Б. Залюбівська. — Вінниця : ВНТУ, 2007. — 74 с.

Рекомендована кафедрою культурології, соціології, психології та педагогіки

Стаття надійшла до редакції 28.10.10

Рекомендована до друку 19.11.10

Залюбівська Оксана Броніславівна — викладач кафедри культурології, соціології, педагогіки та психології.

Вінницький національний технічний університет, Вінниця